

Navijački identitet i nasilje na nogometnim utakmicama

Grozdanić, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:903247>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Karla Grozdanić

**NAVIJAČKI IDENTITET I NASILJE NA NOGOMETNIM
UTAKMICAMA**

ZAVRŠNI RAD

izv.prof.dr.sc. Linda Rajhvan Bulat

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kulturološka važnost nogometa.....	2
2.1. Stvaranje identiteta.....	4
2.2. Navijačka supkultura.....	6
3. Nasilje na utakmicama kroz povijest.....	9
3.1. Istaknuti slučajevi kroz povijest.....	10
3.2. Nasilje na hrvatskom području.....	13
4. Teorija o nasilju na utakmicama.....	15
5. Huliganizam ili navijanje?.....	17
5.1. Zakonski okvir.....	19
5.2. Borba za pravdu ili protiv nje?.....	21
6. Provedena istraživanja o navijačkom identitetu i nasilju na utakmicama.....	23
7. Navijačke inicijative.....	24
8. Prevencija nasilja na utakmicama kod mladih.....	25
9. Zaključak.....	27
10. Literatura.....	28

Navijački identitet i nasilje na nogometnim utakmicama

Sažetak:

Cilj ovog rada je približiti sliku o nasilju na nogometnim utakmicama i stvaranju samog navijačkog identiteta kod pojedinca. S porastom popularnosti nogometa raste i broj navijačkih skupina, čime su navijači postali značajni sudionici sportskih događanja širom svijeta. No, njihova uloga donosi sa sobom kako pozitivne tako i negativne aspekte. Navijači, kroz formiranje neformalnih grupa i razvoj vlastitog načina života, zajednički izražavaju svoje nezadovoljstvo i reagiraju na jasne kontradikcije u društvu koje uzrokuju osjećaj frustracije i isključenosti kod mladih. Zabilježeni su brojni tragični ishodi na tribinama kao rezultat nasilnog ponašanja koji su doveli do uvođenja zakonskog okvira i različitih mjera za suzbijanje istog. Slanje poruka na tribinama, konflikti sa državnim službenicima i bunt protiv vlasti nije rijetka pojava kod navijačkih skupina. Međutim, vidljiv je veliki utjecaj na sam nogomet od strane navijača koji se svojim direktnim i poduzetnim akcijama bore protiv politizacije nogometnih klubova. Uočljiva je solidarnost i humanost kod navijačkih skupina kada je to najpotrebnije kroz humanitarne akcije, prikupljanje novca i darivanje krvi. Stoga se postavlja pitanje, možemo li postupke navijača opisati kao samo navijanje ili pak huliganizam?

Ključne riječi: Nogomet, navijačke skupine, identitet, nasilje

Fan identity and violence at football matches

Abstract:

The aim of this paper is to provide insight into football-related violence and the formation of individual fan identity. With the increasing popularity of football, the number of supporter groups has also risen, making fans significant participants in sporting events worldwide. However, their role brings both positive and negative aspects. Fans, through the establishment of informal groups and the development of their own way of life, collectively express their dissatisfaction and react to clear societal contradictions that result in feelings of frustration and exclusion among young people. Numerous tragic incidents have been recorded in the stands as a result of violent behavior, leading to the introduction of legal frameworks and various measures to combat it. Sending messages in the stands, conflicts with law enforcement officials, and protests against authorities are not uncommon occurrences among supporter groups. Nevertheless, there is a noticeable significant influence on football itself by fans who, through their direct and proactive actions, combat the politicization of football clubs. The solidarity and humanity of supporter groups are evident when it is most needed through humanitarian actions, fundraising, and blood donation. Therefore, the question arises, can we describe the actions of fans as mere cheering or hooliganism?

Key Words: Football, supporter groups, identity, violence

Izjava o izvornosti

Ja, Karla Grozdanić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Karla Grozdanić

Datum: 01.09.2023.

1. Uvod

Nogomet je kao sport duboko ukorijenjen fenomen u svakodnevnom životu društva. On nije samo izvor tjelesne aktivnosti, natjecanja ili sredstvo društvenog povezivanja, već je neodvojiv dio šire kulturne cjeline, čvrsto povezan s različitim aspektima društvenog života (Gajić, 2021). Njegova popularnost leži u pristupačnosti, budući da je potrebna samo lopta i teren kako bi se igrao, što ga čini dostupnim svugdje i u bilo koje vrijeme. Ljudi se upuštaju u sportske aktivnosti iz različitih razloga, uključujući brigu o vlastitom zdravlju, potragu za zabavom, iskustvom adrenalina i težnju prema uzbuđenju te ambiciju za postizanjem uspjeha i zadovoljenjem tjelesnih, ali i emocionalnih potreba.

U procesu igranja nogometa, postoje različiti ključni elementi koji podržavaju postizanje cilja igre. Navedeno uključuje igrače kao glavne izvođače igre, trenere koji ih usmjeravaju, službene osobe koje osiguravaju pravilan tijek igre, suce koji jamče poštenu konkurenciju, organizatore utakmica te u konačnici navijače. Naravno, nogomet ne bi stekao takvu široku popularnost bez prisutnosti publike koja podržava nogometaše i čini svaki nogometni okršaj uzbudljivijim i intrigantnijim. Ova podrška sportašima stvara temelje za razvoj navijačke kulture te s vremenom dovodi do nastanka različitih navijačkih skupina. Svaki profesionalni nogometni klub često ima svoju vlastitu specifičnu grupu navijača koja nosi posebno ime kako bi istaknula svoj identitet. Ovi su navijači strastveni u podršci svom klubu i često su neizostavni dio atmosfere na stadionu. Njihova predanost i podrška doprinose bogatstvu nogometne kulture i čine nogomet više od same igre – postaju ključna poveznica između klubova i njihovih zajednica.

Na sami spomen navijača i njihove kulture, prve su asocijacije često vezane uz pojmove poput tribina, piva, huliganizam, navijanje i nered (Gajić, 2021). Poveznica društva sa navedenim pojmovima posljedica je već poznatih razmirica između navijačkih klubova unutar države. U Hrvatskoj, posebno u nogometu, postoji snažno rivalstvo između dva velika nogometna kluba, Dinama i Hajduka, gdje su često vidljive tenzije i neredi prilikom svakog derbija. Svaki njihov susret donosi potencijalne rizike od izbijanja nasilja. Međutim, ovdje se postavlja pitanje zašto dolazi do takvih sukoba među domaćim navijačima? Zašto se Hrvati sukobljavaju s Hrvatima? Razlozi su brojni od pojmova nacionalizma, muškosti, ritualnog neprijateljstva do duha natjecanja i osjećaja adrenalina (Gajić, 2021). Također, hrvatsko je društvo prošlo kroz težak period rata i tranzicije,

nakon čega su nogometni navijači pojačali svoju društvenu ulogu, uključujući formalne strukture koje su bile nezamislive u jednopartijskom sustavu. Osim toga, navijačke skupine su postale aktivne u društvenim akcijama, poput prosvjeda, bojkota, demonstracija i potpisivanja peticija, kako bi izrazili svoj otpor prema lokalnim i nacionalnim političko-ekonomskim elitama u društvu usmjerenom prema potrošnji (Mustapić i Perasović, 2013).

Ovaj će se rad osvrnuti na fenomen navijačkog nasilja, točnije onog koji se odvija na nogometnim utakmicama kao i razvoj samog navijačkog identiteta. Utjecaj nogometa na društvo vidljivo je kod kulturološke važnosti nogometa, kao i sami utjecaj navijačkih skupina na nogomet i državu. Detaljno će se objasniti teorije vezane uz navijačke skupine kao i provedena istraživanja o navijačkom identitetu i nasilju na nogometnim utakmicama. Kroz poglavlje 'Hulganizam ili navijanje' obradit će se zakonski okvir i utjecaj navijačkih skupina na društvo i sami nogomet. U konačnici će se izdvojiti inicijative od strane navijačkih skupina kao i preventivne mjere za smanjenje nasilja na tribinama.

2. Kulturološka važnost nogometa

Nogomet je odavno prerastao svoju ulogu kao tek jedan način rekreacije. U današnje je vrijeme nogomet poslovni fokus, izvor zabave i duboko ukorijenjen u kulturi društva. Ono što ga izdvaja od drugih oblika rekreacije jest što ima ulogu identifikatora, ne samo kao sporta ili igre, već kao ključnog elementa identiteta. Ricard dos Santos, brazilski stručnjak tvrdi da je nogomet postao sekularna religija novog doba, sa svojim vlastitim mitovima, pravilima i herojima. Kada dodamo rituale koji okružuju nogomet, poput navijačkih pjesama, pljeska igrača prema navijačima ili razmjene dresova između protivnika, vidimo gotovo svetu predanost ovom sportu. To uključuje i nesebično igranje za reprezentaciju ili čak odbijanje igranja za rivalni klub vlastitog grada. Posebni stadioni, poput Azteca u Mexico Cityju ili Maracane u Rio de Janeiru, ili Maradoniana - crkve posvećene Diegu Maradoni - postaju sveti prostori za obožavatelje nogometa (Mrvelj, 2017).

Vrcan (2003) također naglašava transformaciju nogometa u veliku kulturnu instituciju suvremenog društva. Njegova važnost je gotovo jednaka i ozbiljna kao i formalni obrazovni sustav, ali možda još učinkovitiji u oblikovanju masovne lojalnosti, poticanju konformizma te u reprodukciji određenih mentaliteta, obrazaca razmišljanja i ponašanja među generacijama. Navedena uloga nogometa doseže toliku dubinu da se nadmašuje svaka rasprava o narodnoj kulturi, kulturi općenito te o odnosima društvenih institucionalnih i ideoloških okvira koji zanemaruju utjecaj nogometnih događanja. To je osobito vidljivo u konstrukciji društvenih identiteta i solidarnosti, prijenosu kulturnih obrazaca, generiranju napetosti te stvaranju i potrošnji idola i uzora (Vrcan, 2003). Povezanost nogometa s kapitalizmom, neoliberalizmom i globalizacijom te njegova uloga kao alata za borbu protiv autoritarnih režima i totalitarizma, iznimno je značajna.

Međutim, važno je napomenuti kako je u mnogim zemljama dio Europe nogometni klub ujedno i identitet cijelog grada. Tako je u Republici Hrvatskoj vidljivo da se snažan utjecaj nogometa na kulturu i ponašanje ljudi manifestira kroz izgrađeni kolektivni identitet (Mrvelj, 2017). Glavni primjer očitog utjecaja nogometa na društvo u cjelini jest klub "Hajduk" iz Splita, koji ima posebno značajno mjesto u srcima građana ovoga grada. Na dan utakmice, cijeli grad stane. Zbog 90 minuta igranja, ljudi mijenjaju smjene na poslu, uzimaju slobodan dan i prilagode sve obaveze u skladu s gledanjem utakmice iz daljine ili odlaskom na Poljud. Hajduk je za Split i njegovu neposrednu okolicu poput vjere - utakmice se redovito pohađaju gotovo kao nedjeljne mise, a rekviziti i murali posvećeni klubu ukrašavaju grad. Fan shopovi ovog nogometnog kluba nalaze se u svim djelovima grada kao i u prodajnim centrima. Od ljubavi prema klubu, razvijen je marketing pa se tako se Hajduk Split logotip često pojavljuje na različitim proizvodima, od maramica za nos, mlijeka, piva, sokova, grickalica do majica, hlača, kapa i odjeće za bebe (Mrvelj, 2017).

Stoga je vidljivo da je nogometni klub veoma bitan kulturološki pokazatelj za većinu građana i strastvenih navijača. Kako navodi Mrvelj (2017), u širem kontekstu kada razmatramo nogometnu reprezentaciju, njezina kulturološka važnost postaje još izraženija. Nogometna reprezentacija tijekom natjecanja, predstavlja sliku jedne države. Također tvdi da ona može utjecati na turizam, oblikovati percepciju svijeta o toj državi,

izazvati pozitivne i negativne konotacije, te oblikovati međunarodne odnose i druge faktore u globalnom kontekstu (Mrvelj, 2017).

2.1. Stvaranje identiteta

Identitet označava istovjetnost, odnosno skup značajki koje neku osobu ili svojstvo čine onom koja jest ili onim što jest (Hrvatska enciklopedija, 2021). U sociologiji, identitet je kombinacija karakteristika koja oblikuje jedinstvenost pojedinca ili grupe u smislu različitosti ili pripadnosti prema drugim pojedincima ili skupinama. Pojedinačna identifikacija odgovara na pitanje "tko sam ja?" i izranja iz činjenica koje oblikuju životni put pojedinca, što je individualno i jedinstveno iskustvo, kao i iz osobnih izjava o svojoj pripadnosti različitim zajednicama, poput nacionalne, vjerske ili društvene, koje oblikuju kolektivnu svijest. Društvena identifikacija odgovara na pitanje "tko smo mi kao zajednica?" i može obuhvatiti različite aspekte poput primjerice spolne, dobne, seksualne, obiteljske, jezične, vjerske ili društvene prirode. Naime, neki su identiteti složeni ili višestruki, što implicira da pojedinac može istovremeno pripadati različitim kategorijama, kao što su dvojezičnost, imanje više zanimanja ili višestruka pripadnost regionalnim ili nacionalnim zajednicama. S druge strane, neki identiteti su apsolutni ili ekskluzivni, kao što su spolni identitet ili nacionalna pripadnost (Hrvatska enciklopedija, 2021).

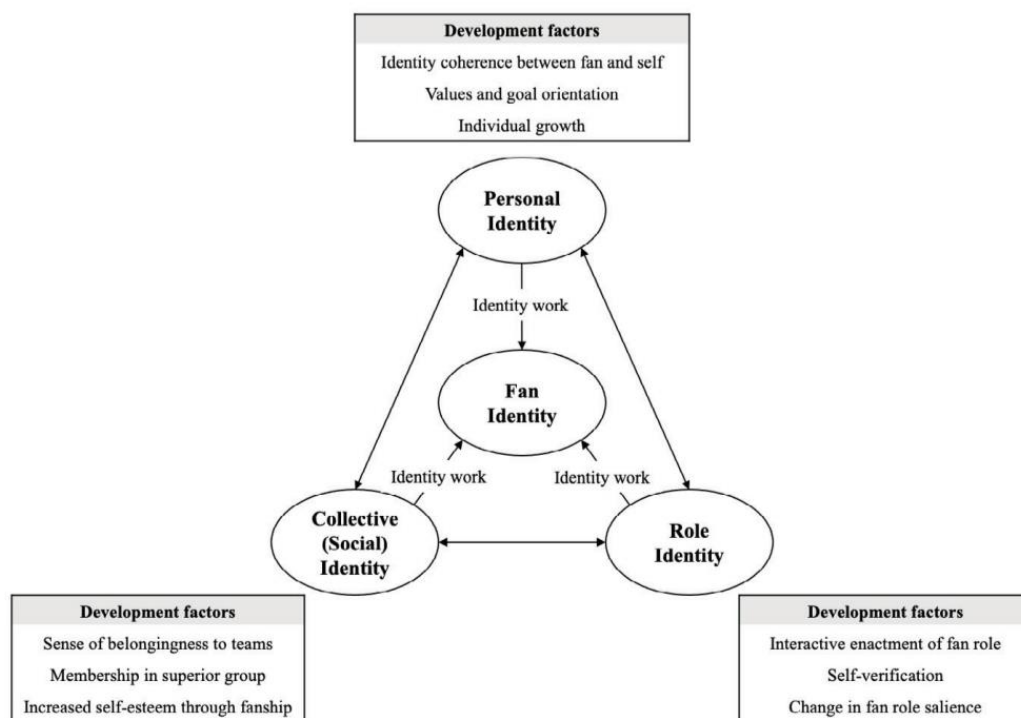
Naime, identitet je oblikovan kulturnim kontekstom i povijesnim promjenama. Koncept o individui kao jedinstvenoj i odvojenoj cjelini, različitoj od drugih sličnih cjelina, prevladava u zapadnjačkoj kulturi i rijedak je u drugim kulturama širom svijeta. Međutim, čak se i u zapadnjačkoj kulturi, ističe da osobni identitet proizlazi iz neprestane interakcije s drugima, umjesto iz potpune izolacije. Također, različite društvene skupine, od vjerskih do nacionalnih, mijenjaju svoj koncept različitosti u odnosu na druge skupine ovisno o promjenama u njihovim međusobnim odnosima. Navedene su promjene često potaknute političkim ili međunarodnim promjenama u suvremenom društvu (Hrvatska enciklopedija, 2021).

Nogomet kao masovna pučka kultura ima ključnu ulogu u oblikovanju i jačanju društvenih identiteta, posebice na lokalnoj razini, kao što je slučaj sa Hajdukom, a zatim i na nacionalnoj razini (Vrcan, 2003). Naime, većina istraživanja identifikacije s timom

promatrala je navijački identitet kao kolektivni tip identiteta s ograničenim razumijevanjem same suštine identiteta kao konstrukta. Holistička integracija identitetskog rada i različitih vrsta identiteta u razumijevanju identiteta navijača ima potencijal dodati vrijednost boljem razumijevanju samih navijača (Lock i Heere, 2017). Stoga se razvila perspektiva integriranog navijačkog identiteta koja predlaže kombinaciju uloge i osobnog identiteta kao dimenzije za razumijevanje navijačkog identiteta (Chun i Sagas, 2022). Slika 2.1. pokazuje navedenu složenost identiteta koji u konačnici dovode do razvoja samog navijačkog identiteta.

Slika 2.1.

Vizualni koncept integriranog navijačkog identiteta

Izvor: Chun i Sagas, 2022.

Središnji koncept integrirane perspektive o identitetu navijača može se kategorizirati kao dvostruki (Chun i Sagas, 2022). Točnije, identitet navijača povezan je s višestrukim vrstama identiteta kolektivno te dinamična i fluidna priroda identiteta navijača olakšava se kroz kontinuirani rad na identitetu. Razvijajući prvu tvrdnju, smatra se da biti

nogometni navijač može odražavati različite vrste ili slojeve identiteta, ovisno o pojedincu. To se znatno razlikuje od dominantne perspektive o identitetu navijača koja pretpostavlja da je većinom pod utjecajem kolektivne razine identiteta. Također, perspektiva dijeli sličnosti, ali se razlikuje od prijedloga Locka i Heerea (2017) jer se aspekti identiteta navijača ne mogu nužno pojedinačno procjenjivati ovisno o okolnostima pojedinaca (Chun i Sagas, 2022). Primjerice, navijač se može zanimati za to da bude navijač zbog etikete koju pruža. Takva motivacija rezultat je oslanjanja na članstvo u grupi kao sredstva za pripadanje socijalnoj grupi u nadi da će to donijeti posljedice za njihovo samopouzdanje (Abrams i Hogg, 1988).

S druge strane, netko može slijediti identitet navijača kako bi izvršavao određene uloge ili uspostavio međuljudske interakcije s drugima. Također, biti nogometni navijač može jednostavno pridonijeti unutarnoj koheziji s vlastitim vrijednostima i uvjerenjima. U perspektivi integriranog navijačkog identiteta spomenuti motivi koji stoje iza rada na identitetu navijača mogu biti mješavina svih vrsta identiteta istovremeno na različite načine. Ukratko, identitet navijača je sam po sebi višestruki, uključujući različite vrste identiteta (Ashforth i dr., 2008).

2.2. Navijačka supkultura

Tijekom nogometnih utakmica karakteristično je pjevati himnu, navijati, skakati, izvoditi koreografiju, paliti baklju i koristiti ostala pirotehnička sredstva. U današnjem se svijetu navedeno ponašanje smatra dijelom nogometnih manifestacija, međutim u određenim trenucima tenzija i napetosti, kao što je zabijanje gola, strasti dolaze do vrhunca. Česta je pojava bacanja različitih vrsti predmeta i uvreda gdje je vidljivo da u tim trenucima nije riječ o samom navijanju i pružanju podrške svom klubu, već dolazi do defenzivnog stava prema protivnicima kojih se nastoji poniziti, umanjiti ili ih ozlijediti. Zanimljivo je promatrati kako pojedinci u tom trenutku često čine i izgovaraju stvari koje nikada ne bi učinili u svakodnevnom životu. Vidljivo je da atmosfera i okolnosti nogometnog događaja igraju ključnu ulogu u oblikovanju takvog ponašanja. Također, isti pojedinac bi vjerojatno reagirao drugačije kada bi se suočio licem u lice s navijačem suprotne skupine, izvan okvira sportskog događaja.

Koncept delinkventne subkulture prvi put se pojavio u 1950-ima, a često se pripisuje Albertu Cohenu, autoru knjige "Delinquent Boys: The Culture of the Gang". U navedenoj knjizi, Cohen istražuje proces postajanja delinkventom, sugerirajući da pojedinac postaje delinkventom putem sudjelovanja u grupama i prihvaćanja već uspostavljenih obrazaca ponašanja u tim grupama. Bitno je naglasiti da Cohenova teorija ne smatra da proces postajanja delinkventom ovisi o inherentnim psihološkim ili fizičkim karakteristikama pojedinca, niti o bilo kakvim defektnostima ili smanjenim intelektualnim sposobnostima pojedinca. Umjesto toga, ističe da je ključni faktor kulturni obrazac kojem je pojedinac izložen (Perasović, 2001). Cohen je identificirao trostruki sadržaj delinkventne subkulture. Prvo, ona je neutilitaristička, što znači da uključuje aktivnosti poput krađe iz zabave. Drugo, subkultura je maliciozna i obuhvaća različite oblike vandalizma. Treće, karakterizira je negativistički stav prema normama društva odraslih. Cohen je posebnu pažnju posvetio procesu promjene referentnog okvira tzv. referentnih grupa, jer taj okvir utječe na način na koji pojedinci percipiraju stvarnost. Dob, spol, etnička pripadnost, ekonomski status i klasna pripadnost ključni su faktori koji oblikuju referentni okvir. Na primjer, mladi iz radničkih klasa suočavaju se s problemima koji se razlikuju od problema djece iz srednjih klasa. Etika srednje klase često je temeljena na protestantizmu i razlikuje se od etike mladih pripadnika radničke klase (Cohen, 1955).

Jedan od važnih pojmova povezanih s Cohenovim radom je kratkoročni hedonizam, koji predstavlja samo mali dio šireg spektra aktivnosti grupe i obično uključuje čekanje zabave koja sama po sebi nije izrazito delinkventna. Grupna autonomija je još jedna ključna karakteristika delinkventne subkulture. Navedena autonomija podrazumijeva prihvaćanje neformalnog pritiska grupe, dok drugi oblici autoriteta obično nisu relevantni. Cohen je preuzeo pojam referentnog okvira i referentnih grupa iz socijalne psihologije, detaljno ga razrađujući kako bi stvorio temelje svog pristupa "delinkventnoj subkulturi". Ključna ideja Cohena je da subkultura nastaje kada grupa pojedinaca prepozna zajednički problem tijekom međusobne interakcije i razvije grupnu soluciju za taj problem, što rezultira stvaranjem subkulture (Perasović, 2001).

Perasović (2015) definira pojam supkulture kao djelomični odmak od vrijednosti i normi koje pojedinac manifestira u odnosu na širu kulturu društva u kojem se nalazi. Ovaj pojam obuhvaća stvaranje jedinstvenog stila i identiteta, prepoznatljivih osjećaja pripadnosti

određenoj grupi, postavljanje granica, bez obzira na njihovu fluidnost u odnosu na druge supkulture i glavno društvo. Navedena ideja također uključuje emocionalne veze, dugotrajna prijateljstva, lojalnost, vlastite norme i kodekse ponašanja te introspekciju i samoanalizu. Dražen Lalić, profesor i sociolog, u svojoj knjizi "Torcida - Pogled iznutra" jasno ističe da su navijači i nogomet zapravo supkultura u okviru suvremenog društva. Kako bi prikupio izravne informacije, odlučio je provesti vrijeme među članovima navijačke skupine Torcida. Naglasak u njegovom istraživanju je na duhu vremena, općoj krizi, buntu mladih ljudi i nezadovoljstvu koje je obilježilo 90-e godine na prostoru bivše Jugoslavije. Lalić ističe kako je Domovinski rat, na neki način, započeo na nogometnim stadionima. Primjer je incident na utakmicama između Dinama i Crvene Zvezde u svibnju 1990. te paljenja zastave SFRJ na utakmici Hajduka i Partizana u rujnu iste godine u Splitu. Jasno je vidljivo da su se tenzije prije samog oružanog sukoba manifestirale na tribinama, gdje su navijači bili izrazito važni posrednici u izražavanju javnog mišljenja. Upuštajući se među navijače, Lalić je dobio uvid u stavove i uvjerenja tadašnje mladeži, kako politička, ideološka, regionalna, tako i kulturna razmišljanja (Mrčela, 2016).

Poznato je da nogomet kao sport ne bi imao toliku važnost da nema strastvenih navijača. Naime, oni se izdvajaju iz skupa običnih pratitelja jer funkcioniraju kao posebna kulturološka grupa. U Europi, ove navijačke grupe često se nazivaju "ultras," što potječe od latinske riječi "ultra," a označava njihov izvanredan entuzijazam prema nogometu. Identificiraju se po strastvenom pjevanju u velikim skupinama, neposlušnosti prema autoritetima i izlaganju transparentima, natpisima i zastavama na stadionima. Ovo stvara atmosferu koja je usmjerena na zastrašivanje suparničkih navijača i igrača, ali isto tako i na podršku vlastitom timu (Mrvelj, 2017). Svaka navijačka skupina ima svog lidera, uspostavlja svoja pravila, provodi inicijaciju za nove članove, razvija svoje simbole, stvara navijačke pjesme te ima svoj grb i zastavu. Često koriste različite veličine i stilove natpisa i zastava s imenom i simbolima svog kluba. Također su poduzetni u razvijanju marketinških aktivnosti, uključujući prodaju šalova, majica, jakni i kapa u fan shopovima. Osim toga, imaju bogat repertoar navijačkih pjesama koje izvode prije, tijekom i nakon utakmica, a često imaju i poseban sektor na stadionu rezerviran samo za njih (Mrvelj, 2017).

Karakteristike navijačkih skupina mogu se bolje razumjeti kroz sociološki kontekst, uključujući utjecaj mase, teritorijalnost i izražavanje muškosti kao ključne faktore koji oblikuju njihovo ponašanje na sportskim događajima. Pojam "mase" popularan je kod navijačkih skupina jer označava razne vrste okupljanja većeg broja ljudi. Kod nogometnih utakmica vidljiva je tranzicija publike u masu. Naime, za masu je karakteristično da kada dođe do povećanja napetosti, nestaju pojedinačne razlike među individuuama te oni postaju dijelom veće i šire grupe. Najčešće su situacije da masa ne prihvaća realnost, već dolazi do impulzivnosti, ekremnog ponašanja i nekontroliranih emocija. U navedenim situacijama vidimo gubljenje svojstvenih osobina i individualizma. Konačno dolazi do toga da broj pojedinaca potiče ostatak grupe da se ponaša na isti način. Ovdje dolazi do povećanja osjećaja moći, impulzivnosti te je vidljiva sklonost agresivnom ponašanju. Osim toga, teritorijalnost igra važnu ulogu u ponašanju navijačkih skupina. Navijači često žele zadržati svoj dio tribine za sebe i nisu skloni prihvaćanju suparničkog tima na tom dijelu stadiona. Navedeni osjećaj teritorijalnosti može izazvati tenzije i nesporazume između različitih grupa navijača. U konačnici, muževnost kao pojava ima također vidljiv utjecaj na identitet navijačkih skupina. Navijačko ponašanje često je obilježeno izraženom maskulinošću, što se može iskazivati glasnim skandiranjem i ponižavanjem navijača suprotne ekipe. Navijačke skupine često stvaraju identitet putem usmjerenog nasilja, gdje se naglašava spremnost na žrtvu i snažna muškost. Međutim, bez obzira na ishod utakmice, navijači odani svom klubu i gotovo nikad ne sjede tijekom susreta, bilo da su na gostujućem terenu ili na domaćem. Navijačke skupine često imaju suradnju s vlasnicima klubova koji im često osiguravaju mjesta na stadionu i skladište za zastave i transparente (Mrvelj, 2017).

Kultura koja prevladava u nekom društvu ima ključnu ulogu u postavljanju standarda onoga što se smatra prihvatljivim i "normalnim" u tom društvu. Kao rezultat toga, dominirajuća kultura nastoji ograničiti utjecaj drugih kultura, uključujući i subkulture.

3. Nasilje na utakmicama kroz povijest

Povijesna perspektiva nasilja na nogometnim utakmicama, koje se često naziva nogometnim huliganizmom, daje uvid u to kako i zašto se ovaj fenomen razvijalo tijekom

godina. Huliganstvo nije specifično za moderni nogomet. Nasilni su se sukobi događali i u antičkim vremenima te u mnogim drugim sportovima.

Stoga su vidljivi primjeri nasilja u povijesti koji uključuju nered u antičkim igrama, poput incidenta u Pompejima 59. godine, gdje su neredi između navijača tijekom gladijatorskih igara prerasli u oružani sukob (Bodin i sur., 2007). Sličnosti se primjećuju i u kasnijim povijesnim događajima, kao što su srednjovjekovne igre soule u Francuskoj, gdje su se navijači često sukobljavali ili nasilje na viteškim turnirima (Bodin i sur., 2007). Nasilje na nogometnim utakmicama može se pratiti do ranih dana sporta u kasnom 19. i ranom 20. stoljeću. Iako nije bilo tako rašireno ili organizirano kao što je kasnije postalo, bilo je slučajeva sukoba navijača, upada na teren i drugih oblika neurednog ponašanja. Razlozi za širenje nasilja na sportskim stadionima i oko njih, posebno u kontekstu nogometa, mogu se povezati s nekoliko faktora. Prvenstveno, strukturalni aspekt sportskih stadiona igra ključnu ulogu. Kako je sport evoluirao i razvijao se u kolektivne oblike tijekom 19. stoljeća, potreba za mjestima koja bi omogućila takve tjelesne aktivnosti dovela je do stvaranja sportskih stadiona. Stadioni su postali centri organiziranih sportskih spektakala, suprotno ranijim privremenim mjestima za sportska natjecanja.

Zbog aktivnih ratova, nemiri i sukobi na nogometnim utakmicama nakratko su se smirili da bi nakon drugom polovicom 20. stoljeća opet došlo do ekspanzije opisanog fenomena.

3.1. Istaknuti slučajevi kroz povijest

U 1960-ima i 1970-ima došlo je do značajnog porasta nasilja povezanog s nogometom, posebno u Engleskoj koja je ostala zapamćena po dva slučaja nasilja na nogometnim utakmicama; Heysel 1985 te Hillsborough 1989 (Elliott i Smith, 1993). Također su postojali i drugi incidenti na nogometnim utakmicama koji su doveli do tragičnih ishoda, poput Ibrox 1971 te Bradford 1985, no u konačnici tragičan ishod nije bio vezan uz nasilje već uz propuste u sigurnosnim planovima te druge oblike društveno neprihvatljivog ponašanja.

Katastrofa Ibroxa 1971. bila je tragičan incident koji se dogodio na stadionu Ibrox u Glasgowu, Škotskoj, tijekom nogometne utakmice između Rangersa i Celtica 2. siječnja

1971. godine. Navedena utakmica rezultirala je gubitkom 66 života i ozljedama za više od 200 ljudi, čineći je jednom od najsmrtonosnijih stadionskih katastrofa u povijesti britanskog nogometa (Elliott i Smith, 1993). Incident se dogodio kada su tisuće navijača napuštale stadion nakon završetka utakmice. Veliko mnoštvo pokušavalo je izaći na stubište 13 koje je vodilo s terasa u prizemlje. Točan uzrok katastrofe i dalje je predmet rasprave, a čimbenici poput prenapučenosti, lošeg dizajna stadiona i ponašanja publike pridonijeli su tragediji. Požar na stadionu Bradford City 1985. bio je tragičan incident koji se dogodio na Valley Paradeu, domaćem stadionu nogometnog kluba Bradford City, u Bradfordu, West Yorkshire, Engleska, 11. svibnja 1985. Katastrofa se dogodila tijekom nogometne utakmice između Bradford City i Lincoln City. Požar je izbio kada je bačena cigareta ili šibica zapalila nakupljeno smeće ispod drvene terase na glavnoj tribini. Tragično, požar je doveo do smrti 56 ljudi i ostavio još mnogo ozlijeđenih (Elliott i Smith, 1993).

Zapamćena katastrofa na stadionu Heysel dogodila se 29. svibnja 1985. na stadionu Heysel u Bruxellesu, Belgija. Utakmica finala Europskog kupa između Liverpoola i Juventusa trebala je biti praznik nogometa, ali umjesto toga pretvorila se u noćnu moru koja je rezultirala smrću 39 osoba te ozljedama njih stotine (Young, 1986). Nasilje je eksplodiralo prije početka utakmice kada su engleski navijači, smješteni u istom dijelu stadiona kao i talijanski navijači, izgubili kontrolu. Razlozi za nasilje bili su mnogobrojni i složeni. Prvenstveno su postojala dugotrajna neprijateljstva između engleskih i talijanskih nogometnih navijača koja su se kroz godine produbljivala. Navedena se rivalstva nisu ograničavala samo na teren, već su prelazila u stvarni svijet, često rezultirajući sukobima i neredima. Drugo, stadion Heysel bio je daleko od idealnih uvjeta za takvo veliko sportsko događanje. Sigurnosne mjere bile su nedostatne, a odvajanje navijača bilo je slabo organizirano. Skupine navijača nisu bile jasno razdvojene, što je samo potenciralo napetost. Najtragičniji trenutak dogodio se kada se potporni zid stadiona srušio pod pritiskom mnoštva koje je pokušavalo pobjeći od nasilja. Posljedice ovog događaja bile su duboke i ozbiljne. Engleskim klubovima zabranjeno je sudjelovanje u europskim natjecanjima na pet godina, a Liverpoolu je dodatno izrečena godina suspenzije. Ova zabrana ostavila je trajan utjecaj na engleski nogomet i njegov ugled u europskim natjecanjima.

Tragedija na stadionu Heysel bila je alarmantan podsjetnik na posljedice huliganstva i potrebu za strožim sigurnosnim mjerama na sportskim stadionima. Nogometne vlasti diljem Europe su morale ozbiljno pristupiti poboljšanju sigurnosti, boljoj organizaciji i odvajanju navijača kako bi se osiguralo da se ovakav užasan događaj više nikada ne ponovi.

Katastrofa na stadionu Hillsborough dogodila se 15. travnja 1989. tijekom polufinalne utakmice FA kupa između Liverpoola i Nottingham Foresta na stadionu u Sheffieldu. Tragedija je rezultirala smrću 96 navijača i mnogo ozlijeđenih. Glavni uzroci uključivali su prenapučenost, lošu organizaciju i nedostatnu sigurnost na stadionu. Hitni odgovor je bio spor, a stadion je imao zastarjele sigurnosne uvjete. Prvotno su navijači Liverpoola nepravедno okrivljeni, no naknadne istrage su ukazale na propuste policije i stadionskih objekata. Taylorov izvještaj iz 1990. istaknuo je potrebu za boljom sigurnošću na stadionima. Nakon dugog borbenog puta, pravda je napokon zadovoljena 2012. godine, kad je zaključeno da su 96 žrtava nezakonito ubijene. Posljedice uključuju transformaciju dizajna stadiona i sigurnosnih propisa te pretvaranje engleskih stadiona u dvorane sa sjedećim mjestima (Scraton, 2013).

Iako se čini da je nogometno huliganstvo rezervirano samo za Englesku i njene navijačke klubove, nasilje na utakmicama događa se svugdje u svijetu. Istanbulski derbi 2000. između Galatasaray S.K. i Fenerbahçe S.K. odigrao se 23. travnja 2000. i bio je jedna od najznačajnijih i najžešćih nogometnih utakmica u Turskoj. Suparništvo između ovih klubova duboko je ukorijenjeno, a navedeni derbi je posebno ostao upamćen po svojoj intenzivnosti i kontroverzama. Prije samog derbija, dva fana su izbodena u neredima vezanim za rivalstvo među klubovima (Stead i Rookwood, 2007). Utakmica se odigrala na stadionu Türk Telekom u Istanbulu, a Galatasaray je pobijedio osvojivši ključne bodove u borbi za naslov prvaka turske Süper Lige.

Mrvelj (2017) u svom radu spominje i druge primjere nasilja u nogometu. Primjerice, godine 1936., peruanski navijači, neki od njih naoružani revolverom, upali su na teren tijekom utakmice protiv Austrije na Olimpijskim igrama. U sred kaosa, Peru je postigao dva gola i pobijedio 4:2, ali FIFA je proglasila utakmicu nevažećom i ponudila ponovno igranje bez navijača, što je Peru odbio. Kasnije, 1968. godine, bugarski navijači su bacali

predmete na teren tijekom utakmice protiv Mađarske, a 1975. u Izraelu, na utakmici između Maccabi Rehovota i Kfar Gvirola, jedan navijač je nožem ubo igrača Mordechajja Kinda, što je dovelo do suspenzije kluba Kfar Gvirol. Godine 1985., tijekom FA Kupa između Leicester Cityja i Burton Albiona, pijani navijači Cityja bacali su boce na teren, ozlijedivši golmana Albiona. Utakmica je proglašila nevažećom, odigrana je ponovno bez publike.

U 21. stoljeću došlo je do značajnog napretka u sigurnosti stadiona, tehnologiji nadzora i upravljanju ponašanjem navijača. Mnoge zemlje postigle su značajan napredak u smanjenju incidenata nasilja na nogometnim utakmicama. Međunarodni nogometni turniri, kao što su FIFA Svjetsko prvenstvo i UEFA Europsko prvenstvo, također su vidjeli incidente huliganizma. Zemlje domaćini poduzele su dodatne mjere opreza kako bi osigurale sigurnost navijača i minimalizirale nasilje tijekom ovih događaja.

3.2. Nasilje na hrvatskom području

Socioekonomske promjene u Hrvatskoj krajem prošlog stoljeća značajno su utjecale na hrvatski sport, posebno nogomet. Najveći problem bio je monopol zagrebačkog kluba Dinamo koji je dominirao, a političko i ekonomsko jačanje Zagreba na štetu drugih gradova u zemlji, posebno onih na istoku i jugu, dodatno je kompliciralo situaciju. Centralizacija moći u Zagrebu dovela je do ovisnosti Dalmacije i Slavonije o glavnom gradu. Tijekom Domovinskog rata, centralizacija moći u Zagrebu dodatno se pojačala, iako se to može objasniti ratnim okolnostima. Nakon rata, nisu se dogodile značajne promjene u tom smislu. Međutim, nasilje na nogometnim utakmicama može se objasniti kroz te socioekonomske promjene. Nekad sučeljeni s ovim izazovima, navijačke skupine kao što je Torcida iz Splita postale su izrazito nezadovoljne i izgubile povjerenje u sustav (Mrvelj, 2017).

Nasilje na hrvatskim nogometnim terenima postalo je ozbiljan problem kada su napadi na policiju eskalirali, a ljudi počeli stradavati te klubovi snosili posljedice. Značajna točka u povijesti nasilja dogodila se 1990. godine na utakmici između Crvene zvezde i Dinama, gdje je bivši hrvatski reprezentativac Zvonimir Boban napao policajca. Ovaj incident, politički konotiran zbog napetosti između Srbije i Hrvatske, privukao je pažnju svjetskih

medija i smatra se jednim od ključnih trenutaka u hrvatskom nogometu. Prije same utakmice, navijači Delija i Bad Blue Boysa sukobili su se na ulicama Zagreba, a situacija na stadionu postala je kaotična. Uzrok sukoba je pokušaj Delija da dođu do Bad Blue Boysa uz uzvike "Zagreb je Srbija". Sličan incident dogodio se na utakmici između Hajduka i Partizana u Splitu, gdje je Torcida upala na teren i izazvala nered tako što je zapalila jugoslavensku zastavu, potpirujući napetosti između država (Mrvelj, 2017).

Rivalstvo između navijača Hajduka i Dinama jedno je od najintenzivnijih i dugotrajnih rivalstava u svjetskom nogometu. Navedeno rivalstvo datira iz prošlog stoljeća i ima duboke povijesne i regionalne korijene koji su prethodno objašnjeni. Rivalstvo između Torcide, navijačke skupine Hajduka i Bad Blue Boysa, navijačke skupine Dinama, često je popraćeno tenzijama, tučnjavama, pirotehničkim incidentima i nasiljem na stadionima. Osim na stadionima, rivalstvo se često manifestira i na ulicama i drugim društvenim događanjima. Unatoč tome, nasilje na međugradskim utakmicama često se nedovoljno ozbiljno shvaća zbog tradicionalne ukorijenjenost nesuglasica među klubovima, no svakako se vidi napredak po pitanju sigurnosnih mjera (Mrvelj, 2017).

Zabilježen je slučaj 2010. godine, na stadionu Maksimir u Zagrebu kada se odigrala utakmica između dva najveća hrvatska nogometna rivala, GNK Dinama i HNK Hajduka. Nažalost, taj susret obilježen je teškim i nasilnim sukobom između navijačkih skupina. U tom tragičnom incidentu, jedan je policajac izgubio vid na jednom oku, a jedan je navijač ranjen sa vatrenim oružjem, zadobivši teške ozljede. Također je više od 90 osoba, pripadnika navijačkih skupina Bad Blue Boys i Torcida, uhićeno, dok je 15 policajaca i šest navijača pretrpjeli lakše ozljede. Također, materijalna šteta bila je značajna, uključujući pet uništenih automobila, dva oštećena tramvaja i nekoliko kontejnera (Mrvelj, 2017).

Nakon utakmice između Dinama i Hajduka u svibnju 2022., gdje je Dinamo pobijedio 3:1 i osvojio naslov prvaka, situacija se zakomplicirala. Navijači Torcide nisu mogli ući na stadion zbog zabrane unošenja transparenata. Nakon utakmice, pod policijskim nadzorom, Torcidaši su napustili stadion i krenuli prema Splitu. Sukobi su eskalirali na autocesti A1, kod odmorišta Desinec, gdje su se navijači Hajduka sukobili s policijom. U toj napetoj situaciji, policija je morala koristiti vatreno oružje, što je rezultiralo uhićenjem

38 osoba. Istovremeno, u Zagrebu su se nakon utakmice dogodili manji neredi između skupine Bad Blue Boysa i policije (Bednjički, 2023).

Generalno, rivalstvo dva kluba unutar male i mlade države poput Republike Hrvatske donekle je apsurd kojem negoduje i samo građanstvo. Obzirom na cijeli niz sukoba te sigurnosnih mjera, građani su frustrirani gužvom i terorom koji vlada ulicama Splita odnosno Zagreba prije samih utakmica (Tsai, 2021). Potencijalni sukobi nadilaze same utakmice pri čemu je vidljivo da uoči istih svaka naznaka ili asocijacija na drugi klub može biti okidač za nasilje poput naglasaka putnika u javnom prijevozu (Tsai, 2021). Iako se rivalstvo između Torcida i Bad Blue Boysa često manifestira kroz nasilje, važno je napomenuti da postoje i brojni poštovanja vrijedni navijači koji podržavaju svoje klubove strastveno. Također su zabilježeni slučajevi suradnje navijačkih skupina u trenucima katastrofa i tragedija kada se sve razlike zaboravljaju kako bi se pomoglo građanima u potrebi (Mrvelj, 2017).

4. Teorija o nasilju na utakmicama

Postoje različite teorije i psihološki procesi koji pokušavaju objasniti huliganizam na nogometnim utakmicama.

Teorija supkulture sociološki je pristup koji proučava kako se unutar većeg društva razvijaju specifične grupe ljudi s vlastitim identitetom, normama, vrijednostima i obrascima ponašanja koji se razlikuju od društvenih normi. Ova teorija ima važnu primjenu u objašnjavanju huliganizma na nogometnim utakmicama. Huliganske supkulture razvijaju snažan identitet povezan s nasiljem na sportskim događanjima. U njima se oblikuju norme i vrijednosti koje često prihvaćaju ili glorificiraju nasilje kao legitimno sredstvo izražavanja pripadnosti i identiteta. Pripadnici ovih supkultura osjećaju duboku pripadnost svojoj grupi, koja često nadilazi njihovu pripadnost široj društvenoj zajednici. Osim toga, huliganske supkulture koriste posebne simbole, znakove, boje i rituale kako bi označili svoju pripadnost i komunicirali s drugim članovima. Primjerice, zaštitna boja Hajduka je bijela, a Dinama plava te svaki klub ima svoj grb koji supkultura u ovom slučaju preuzima kao vlastiti znamen. Ova supkultura

često prakticira izolaciju od šire društvene zajednice, što dodatno otežava razumijevanje njihovih normi i vrijednosti izvan supkulture (Perasović, 2002).

Teorija socijalnog identiteta istražuje formiranje identiteta putem pripadnosti različitim društvenim grupama. Ljudi se identificiraju s grupama kao što su nacionalnost, religija, spol, ili sportski timovi, što oblikuje njihovu pripadnost i identitet (Davis i sur., 2019). Ovo utječe na njihovo ponašanje i može poticati singularnost s vlastitom grupom te stvaranje predrasuda i konkurencije s drugim grupama. U kontekstu huliganizma na nogometnim utakmicama, teorija socijalnog identiteta objašnjava kako nasilje može proizaći iz potrebe za izražavanjem pripadnosti i identiteta prema sportskom timu. Pod okriljem teorije socijalnog identiteta stvara se teorija o fuziji identiteta koja istražuje kako se osobni identitet pojedinca može duboko povezati s grupom ili ciljem, stvarajući snažne emocionalne veze i potencijalno ekstremno ponašanje. S pozitivne strane, to može dovesti do pojačanog prosocijalnog ponašanja, kao što je spremnost na žrtvovanje za grupu. Međutim, to također može pridonijeti međugrupnom sukobu i neprijateljstvu, budući da spojeni pojedinci mogu biti spremniji braniti svoju grupu pod svaku cijenu. Odnosno, s jedne strane navijači klubova dijele posebnu vezu te su spremni pomoći jedni drugima, dok s druge postaju prijetnja za rivale koji napadaju ono što je za njih sveto. Emocionalnost koja se krije u ljubavi prema vlastitom klubu jača međusobnu netrpeljivost.

Uz teorije koje objašnjavaju formaciju i ponašanje supkulture odnosno grupe, važno je shvatiti i zašto su navijačke skupine sklonije nasilju od nekih ostalih supkultura te koji faktori na to utječu. Teorija kolektivnog ponašanja istražuje kako ljudi reagiraju kao članovi skupina ili masa u situacijama koje se razlikuju od svakodnevnih interakcija (Smelser, 2013). Ključne karakteristike uključuju masu kao entitet s dinamikom različitom od pojedinaca, utjecaj emocionalne uzbuđenosti, anonimnosti koja smanjuje odgovornost te efekt mase/horde. Kada je riječ o rizičnim čimbenicima za pojavu nasilja na utakmicama, dug niz godina stručnjaci su koristili teoriju ekonomskih prilika kako bi povezali ekonomske faktore s pojavom huliganizma na nogometnim utakmicama (Mostahfezian i Sarrami, 2012). Navedena teorija sugerira da ekonomske prilike i uvjeti, poput nezaposlenosti, socioekonomske nejednakosti i ekonomske krize, mogu doprinijeti povećanju nasilnog ponašanja i huliganizma među navijačima. Iako ekonomski faktori

mogu biti jedan od čimbenika nastanka, pregledom dosadašnjih sukoba može se zaključiti da nisu jedini te da se u pozadini sukoba mogu pronaći puno dublji društveni i politički problemi.

5. Huliganizam ili navijanje?

Je li moguće precizno definirati huliganstvo i postaviti jasne granice između onoga što se smatra huliganskim ponašanjem i onoga što nije? Ili, možda takvim nastojanjem ograničavamo njegovu suštinu i sposobnost interpretacije? Razumijevanje fenomena huliganstva zahtijeva preispitivanje uobičajenih definicija, zajedničkih predrasuda, stereotipa i kolektivnih percepcija koje često prate taj pojam. Dok se huliganstvo često poistovjećuje s disfunkcionalnim pojedincem koji se opija i koristi nogometne utakmice kao izgovor za nasilje na stadionu, stvarnost ovog društvenog fenomena je znatno složenija. Potrebno je razbiti navedene netočne predrasude na više razina (Bodin, 2013).

Huliganizam dolazi od eng. riječi "*hooligan*" što označava osobu sklonu nasilništvu i sitnom kriminalu (Hrvatski jezični portal, 2006). Navedeni se termin najčešće upotrebljava kako bi se opisalo ponašanje koje dovodi do kršenja pravila društvenih normi, zakona te općeprihvaćenog ponašanja. Međutim, razumijevanje huliganstva ne podrazumijeva samo bilježenje činjenica koje ponekad opisuju ekstremna fizička nasilja, već interpretaciju tih činjenica unutar šireg povijesnog i društvenog konteksta. Često se prilikom analize i opisivanja huliganstva ograničavamo na njegove manifestacije, kao što su fizičko nasilje ili uništavanje imovine i infrastrukture (Bodin, 2013). Nasilje se provodi od strane navijačkih skupina na stadionima, što je danas manje učestalo zbog jačeg društvenog nadzora ili na mjestima koja su ponekad znatno udaljena od samih stadiona. Naime, dramatični i zastrašujući događaji često proizlaze iz niza manje značajnih događaja, kao što su krađe simbola, uvrede i provokacije. Potrebno je sagledati kompleksnost ovog problema u cijelosti. Prethodno opisano nasilje samo je "praktički čin" koji označava kraj dugog procesa sastavljenog od složenih i suptilnih društvenih odnosa između različitih faktora sportskih natjecanja, kao što su navijači, sportski čelnici, policija, novinari itd. Također, ono je rezultat sportskih rivaliteta, provokacija i osveta koje zauzvrat odražavaju kulturološka poimanja povezana s identitetom (Bodin, 2013).

Vrlo malo istraživanja posvećenih huliganizmu istražuje poticajni učinak nasilnih susreta, iako rezultati dosadašnjih studija ukazuju na značajno povećanje agresivnosti gledatelja tijekom nasilnih i loše organiziranih utakmica (Bodin, 2013). Međutim, trebali bismo uzeti u obzir i niz drugih faktora koji mogu utjecati na ovu dinamiku, uključujući važnost same utakmice, kvalitetu suđenja, mišljenje navijača o suđenju suca te način igre.

Huliganstvo se ne može svesti samo na nerazumno i divljačko ponašanje pojedinca u gomili, gdje čovjek djeluje pod utjecajem svojih životinjskih nagona. Iako neka ponašanja koja dovode do nasilja mogu imati svoje korijene u gomili koja dijeli iste ideje i emocije, nasilje se ne smije ograničiti samo na spontane činove izazvane frustracijama ili na aktivnosti koje vode usmjeravaju i organiziraju, a gomila slijepo slijedi. Takav pristup ne bi bio dovoljan za razumijevanje pojave huliganstva. Nasilna publika je svjesna svojih djela te bez organizacije i prethodnog planiranja, ne bi se moglo govoriti o huliganstvu. U sportskom nasilju, kao i u svim drugim društvenim aktivnostima, postoje svjesni sudionici, ali također postoje i oni koji nesvjesno prate grupu, kao i oni koji nemaju drugog izbora zbog svoje pripadnosti određenoj skupini ili zbog situacije u kojoj se moraju obraniti (Bodin, 2013).

S druge strane, na navijačkim tribinama možemo vidjeti uzbuđenje i nered, u skupinama navijača stvarnost je potpuno drugačija. Ovdje se radi o pravim zajednicama u kojima se razvijaju snažne društvene veze (Tonnie, 1887; prema Bodin, 2013). Postati dio navijačkog kluba ili član neformalne skupine znači podijeliti zajedničke interese i emocije, susreti s drugim navijačima i stvaranje novih prijateljstava. Iz postmoderne perspektive, navijanje je mjesto gdje se grade društvene veze kao odgovor na potrebe koje destruktivna struktura našeg društva ne zadovoljava (Bodin, 2013). Navijanje se također može opisati kao "vrijeme plemena" jer u tim zajednicama, veze unutar grupe polako zamjenjuju formalne ugovorne veze. Mladi ljudi se ovdje djelomično socijaliziraju, stječu kulturne vrijednosti, afinitete, pravila i običaje. Navijački klub često doživljavaju kao obitelj. No, važno je napomenuti da su navijačke zajednice vrlo organizirane i imaju čvrstu hijerarhiju. Svaki navijač ima svoj status i ulogu. Neki položaji su zajednički svim klubovima kao što je predsjednik ili blagajnik, dok su drugi specifični za ultrase i uključuju organizaciju koreografije, primjerice osoba odgovorna za pjesme, osmišljavanje koreografije te upravljanje megafonom tijekom predstave. Također postoje

uloge koje su neizravno povezane s nasilnim ponašanjem, kao što je "aggro leader" koji provokacijama potiče sukobe i osobe koje dokumentiraju te sukobe (Bodin, 2013).

Jezgru navijačke skupine čine najpredaniji i najiskusniji članovi, koji redovito prisustvuju svim utakmicama, bez obzira na to igra li njihov klub kod kuće ili u gostima. Gledatelji, s druge strane, sudjeluju u aktivnostima skupine, međutim nisu toliko predani. Često se pridružuju određenoj skupini zbog prijateljstva ili atmosfere koja vlada unutar nje. Potreba za posjedovanjem vlastitog teritorija na stadionu logična je posljedica organiziranja skupina, koja uključuje kreiranje koreografija na tribinama i želju članova za isticanjem. Teritorij ne predstavlja samo mjesto izražavanja, već je i simbol snage, brojnosti te sposobnosti stvaranja atraktivnih koreografija u usporedbi s drugim skupinama. Osim toga, teritorij igra važnu ulogu u društvenom priznavanju i doprinosi oblikovanju identiteta svake skupine (Bodin, 2013).

5.1. Zakonski okvir

Zakon kao takav daje društvu određeni normativni okvir pravila ponašanja koja se poštuju zbog općeg reda i mira u državi. Prethodno je već spomenuto do kojih je negativnih posljedica i tragičnih ishoda navijanje dovelo. Stoga je uveden i poseban zakonski okvir koji regulira nasilje na utakmicama. Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama (NN 117/2003) pravni je dokument koji je donesen u Hrvatskom saboru u srpnju 2003. godine. Stupio je na snagu nekoliko dana nakon, odnosno 23. srpnja iste godine. Važno je napomenuti da prije donošenja ovog zakona, u Republici Hrvatskoj nije postojao niti jedan zakon koji bi bio u skladu s Konvencijom br. 120 i koji bi se specifično bavio problemom nasilja i nereda na sportskim događanjima.

Zakon prvenstveno osigurava zaštitu i sigurnost svih sudionika na sportskim događanjima, uključujući gledatelje, natjecatelje i ostale prisutne. Također, zakon ima za cilj stvaranje okoline u kojoj se aktivno suzbijaju i sankcioniraju neprikladna ponašanja, neredi i nasilje, bilo da se događaju prije, tijekom ili nakon sportskih priredbi. Preciznije, glavni cilj zakona je zaštita onih gledatelja koji se pridržavaju pravila, zaštita imovine drugih građana te promicanje uvjeta u kojima sportska natjecanja doprinose pozitivnoj

kvaliteti života stanovništva, osobito mladih (Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama, NN 117/2003).

Zakon jasno propisuje kaznene i prekršajne sankcije za postupke koji krše zakon. Naime, Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama predviđa različite sankcije za prekršitelje, uključujući novčane kazne, kaznu zatvora te primjenu određenih zaštitnih mjera. Kada su u pitanju maloljetni prekršitelji, zakon također predviđa mogućnost primjene odgojnih mjera (Prema Primoracu i suradnicima, 2010). Navedene sankcije primjenjuju se u situacijama koje uključuju sudjelovanje u tučnjavama, napadima na gledatelje ili druge osobe, organiziranje nasilja, uništavanje imovine te nepoštivanje drugih propisanih mjera i zabrana.

Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama (NN 117/2003., čl.4) propisuje kako će fizička osoba biti kažnjena novčanom kaznom od 2.000,00 do 15.000,00 kuna ili kaznom zatvora do 30 dana za prekršaje koji uključuju posjedovanje, konzumaciju, pokušaj unošenja ili unošenje alkoholnih pića, droga ili pirotehničkih sredstava te oružja i drugih sredstava koja mogu uzrokovati ozljede ili izazvati nered i nasilje (Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama, NN 117/2003., čl.4, st.1). Također, maskiranje lica radi prikrivanja identiteta; pokušaj unošenja i iznošenja iz sportskog objekta transparenta, zastave ili druge opreme s obilježjima kojima se promiče mržnja ili nasilje temeljem rase, nacionalne, regionalne ili vjerske pripadnosti; boravak na prostoru sportskog objekta u alkoholiziranom stanju iznad 0,50 g/kg te boravak i zadržavanje na mjestu u gledateljskom prostoru za koje nema ulaznicu ili odgovarajuću ispravu izdanu od strane organizatora (Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama, NN 117/2003., čl.4, st.1).

Sukladno Zakonu o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama (NN 117/2003., čl.31) definiraju kaznena djela i propisuju odgovarajuće kazne. Tako je kazna zatvora karakteristična za sudjelovanje u tučnjavi ili napadu na gledatelje ili druge osobe tijekom sportskih priredbi te za organiziranje nasilja na sportskim priredbama. Također, kaznena su djela i uništavanje imovine na sportskim priredbama te nepoštivanje mjera i zabrana koja su kažnjiva s novčanom kaznom i/ili kaznom zatvora.

Prema Primorcu, Duvnjaku i Rosi (2010) većina nereda, njih čak 244, povezana je s nogometnim natjecanjima, dok su neredi na ostalim sportskim događanjima evidentirani samo u 34 slučaja. Od primjene Zakona do kraja 2005. godine, ozljede su pretrpjela 110 navijača tijekom tučnjava, dok je 19 policijskih službenika ozlijeđeno prilikom poduzimanja mjera. Osim toga, tijekom takvih nereda oštećeno je 27 autobusa, 63 osobna automobila, 21 tramvaj i tri željeznička vagona (Primorac i sur., 2010). U većini slučajeva, sudionici nereda na sportskim priredbama su mlađi pojedinci. Tijekom tog razdoblja, podneseno je 147 zahtjeva za pokretanjem prekršajnog postupka protiv maloljetnih počinitelja i 260 zahtjeva protiv mlađih punoljetnika. Također, vrijedno je napomenuti da su podnesene i kaznene prijave protiv 5 maloljetnih i 21 mlađeg punoljetnog počinitelja (Primorac i sur., 2010).

5.2. Borba za pravdu ili protiv nje?

Često su pojave koje nisu povezane s huliganstvom pogrešno označene kao takve. Na primjer, je li tragedija u Heyselu bila posljedica huliganskog ponašanja ili se dijelom radilo o propustima u sigurnosnim mjerama stadiona (ulazne procedure, kontrole, evakuacija, razdvajanje različite publike), što je nakon tragedije dovelo do uvođenja europskih direktiva na tom području? Mediji su, ponekad u svojoj želji za senzacionalizmom radi privlačenja veće publike, povezivali događaje poput onih u Sheffieldu 1989. godine (s 96 poginulih) ili na Ellis Parku u Johannesburgu 2001. godine, kada su 43 osobe izgubile život u gužvi na ulazu u stadion, s huliganstvom. Međutim, u potpunosti je odgovorno nekompetentno osiguranje stadiona i čelnici koji su bez razmišljanja prodavali više ulaznica nego što je stadion mogao primiti. To je bio slučaj i na Furianiju 5. svibnja 1992. godine kada su privremeno postavljene i pretrpane tribine srušile se, rezultirajući smrću 17 ljudi. Krivci za taj incident su prošli s blagim kaznama, a čak su neki od žrtava bile nepravедno optužene (Bodin, 2013).

U današnjem svijetu medija i interneta, vidljivo je da popularnost nogometnih klubova ovisi ili o njihovoj izuzetnoj uspješnosti u svijetu ili poznatim navijačkim skupinama koje raznim inicijativama, pokretima te ponašanjem dolaze u centar kontroverzi. Pokret "Against modern football" nastao je tijekom posljednjeg desetljeća zahvaljujući

nezadovoljstvu među navijačima zbog pretjerane komercijalizacije nogometa, televizacije sporta i drugih aktivnosti koje su pretvorile nogomet u profitabilan posao (Barišić, 2017). Ovaj oblik navijačkog pokreta obuhvaća različite aktivnosti, uključujući simboličke i jednokratne akcije, izražavanje mišljenja na stadionima i drugim javnim mjestima, te čak osnivanje nogometnih klubova "odozdo" i uključivanje u proces vlasničke strukture i odlučivanja, temeljenog na načelu "jedan čovjek, jedan glas" (Perasović, 2015). Pokret "Against modern football" jasno se suprotstavlja komercijalizaciji i privatizaciji nogometne igre te dominaciji privatnih i komercijalnih interesa vlasnika klubova i sportskih korporacija. Njegovi sljedbenici vjeruju da bi upravljanje klubovima trebali preuzeti ljudi koji stvaraju nogometne događaje, uključujući igrače, trenere i samu navijačku zajednicu koja ne samo da pruža podršku i stvara atmosferu, već i pomaže u oblikovanju identiteta samog kluba. Pobornici ovog pokreta također smatraju da današnja "kazališna" publika nema mjesta na nogometnim stadionima, ne zbog neprikladnog ponašanja, već zbog visokih cijena ulaznica koje postaju nedostupne većini građana, ostavljajući stadione rezerviranim za elitu koja stvara "kazališnu" atmosferu. Satirična izjava koja ističe razinu komercijalizacije nogometa glasi: "U prošlosti su bogati gledali siromašne kako igraju nogomet, a danas siromašni gledaju bogate!" (Barišić, 2017).

Postoji mnogo primjera gdje se ovakav koncept izvrsno primjenjuje u stvarnom svijetu, a svakako se ističe jedan od starijih primjera. Navijači legendarnog engleskog kluba Manchester United osnovali su klub FC United of Manchester zbog nezadovoljstva nasilnim preuzimanjem kluba od strane američkog krupnog kapitala. Ti strastveni navijači izgradili su ovaj klub od temelja, natječući se na poluprofesionalnoj razini. Klub je organiziran po demokratskim načelima i odlučno se ograđuje od bilo kakvih oblika diskriminacije i komercijalizacije. On se ponosi snažnom povezanošću s lokalnom zajednicom, što ga čini posebnim primjerom kako navijači mogu preuzeti kontrolu nad svojim klubom i očuvati njegovu suštinsku svrhu i vrijednosti (Barišić, 2017).

Ovaj je pokret također ostvario značajan utjecaj na hrvatskoj sportskoj sceni, a najistaknutiji primjer svakako je novoosnovani klub NK Varteks. Navedeni je klub osnovan 2011. godine od strane navijača poznatih varaždinskih "White Stonesa". Razlog za osnivanje novog kluba leži u nezadovoljstvu navijača zbog preimenovanja njihovog

voljenog kluba. Stoga su odlučili stvoriti novi klub s istim starim imenom i početi natjecanje od najnižeg ranga. Sljedeći primjer je i udruga "Naš Hajduk" koju su utemeljili članovi Kluba navijača Torcida 2011. godine. Ova udruga djeluje na principima volonterskog rada i nastala je u jednom od najizazovnijih trenutaka u povijesti kluba. Tadašnja lokalna politika je prestala podržavati klub kao simbol Splita i Dalmacije, jer više nije služio kao sredstvo političke promocije ili izvor financijskih sredstava. Stoga je osnovana udruga kao prvi korak ka političkoj nezavisnosti kada su se otvorile nove mogućnosti i za nogometni klub Hajduk. Naime, članarine koje članovi uplaćuju u punom iznosu direktno idu na račun kluba i knjigovodstveno se tretiraju kao pozajmice. Udruga također promiče masovno učlanjivanje članstva, obrazuje navijače o važnosti aktivnog sudjelovanja u izbornim procesima i stjecanju dionica, te pruža edukaciju o građanskom aktivizmu. Uz sve navedeno, ističe i nepravilnosti u hrvatskom nogometu (Naš Hajduk, 2017).

6. Provedena istraživanja o navijačkom identitetu i nasilju na utakmicama

Istraživanja provedena na temu navijačkog identiteta i nasilja na utakmicama uglavnom daju uvid na percepciju građanstva i/ili samih navijača na temu nogometnog huliganizma ili izoliranog slučaja nasilja na utakmicama. Primjerice, Tsai (2021) otkriva kako su građani frustrirani gužvom i terorom koji vlada ulicama Splita odnosno Zagreba prije samih utakmica te kako potencijalni sukobi nadilaze same utakmice na način da svaka naznaka/ asocijacija na drugi klub može biti okidač za nasilje poput naglasaka putnika u javnom prijevozu.

Rookwood i Pearson (2012) intervjuiraju navijače koji prate nogometne utakmice svojih timova na domaćem i gostujućem terenu. Oni navode da razlikovanje "pravih" navijača i "nogometnih huligana" nije jednostavno. Iako su mnogi izrazili negativno mišljenje o nasilju, vrlo malo ih je to činilo iz "moralnih" razloga. Kritike su se uglavnom odnosile na praktične posljedice nasilja, kao što su društvena kontrola i ograničenja za navijače. Zanimljivo je da je mnogo nenasilnih navijača izrazilo pozitivan stav prema "huliganizmu" i osobama koje su se identificirale kao huligani. Neki su smatrali da nasilje može biti opravdano u određenim situacijama, a drugi su izražavali zahvalnost prema

onima koji su se suprotstavili nepravdi. Također su postojali nenasilni navijači koji su bili ponosni na reputaciju nasilja i nereda koju su imali njihovi huligani. Iz istraživanja je proizašlo da nenasilni navijači koji odbacuju nasilje mogu biti zavaravajući jer se njihova nenasilnost temelji na strahu od kazne. Također, autori stvaraju novi pojam "hulifana" koji podržavaju "huligane" te koji svojom potporom mogu održavati ponašanje supkulture.

Nadalje, istraživanja se često usmjeravaju na odnos medija i nasilja na utakmicama. Obradović (2007) je analizom novinski članka istraživao na koji način mediji podižu tenzije koje dovode do sukoba. Iz spomenutog istraživanja proizlazi da su hrvatski dnevni listovi iskoristili divljanje hrvatskih navijača na utakmici između Malte i Hrvatske 2005. kako bi pisali o mogućem nasilju na utakmici između Dinama i Hajduka. Škrlec (2017) analizira druge postupke medija, no i dalje u kontekstu iskorištavanja nereda na utakmicama za manipulaciju javnosti zaključujući da se radi o korištenja nogometa kako bi se privukla pozornost javnosti radi ostvarivanja drugih političkih ciljeva.

U svom istraživanju Marković (2022) se bavio percepcijom hrvatskih nogometnih navijača o medijima na temelju odgovora 126 visoko obrazovanih ispitanika. Iako su navijači često negativno percipirali medije, analiza sadržaja dvaju portala sugerira objektivan pristup masovnih medija u izvještavanju o navijačima. Većina negativnih komentara proizlazi iz izjava javnih osoba, a ne iz samih medija. Istraživanje je također otkrilo da navijači koriste alternativne izvore informacija, poput internetskih foruma, iako manje vjeruju tradicionalnim medijima.

7. Navijačke inicijative

Izraz "inicijativa" obično se koristi za opisivanje poticaja ili poduzetnosti. U kontekstu navijača, ovaj pojam se odnosi na različite pokrete i udruge čiji je glavni cilj potaknuti razvoj i tražiti promjene unutar zajednica ili okolina u kojima određena skupina djeluje.

Navijačke inicijative su vidljive i na šire društvo, osim samog utjecaja na nogometne klubove i politiku nogometa u državi. Zanimljiva je činjenica da kada se dogodi situacija koja zahtjeva organizaciju pomoći cijelog društva u globalu, najčešće su navijačke skupine te koje pokreću inicijativu pomoći. Iako su nogometni klubovi sportski rivali,

kada se radi o pružanju pomoći svojoj zemlji, oni se trenutačno ujedinjuju i pokazuju veliko zajedništvo. U tim trenucima zaboravljaju se tenzije i razlike navijačkih klubova te svi postaju jedno. Od prikupljanja velikih iznosa novca, darivanja krvi i aktivnih djela, navijačke skupine su poznate po organiziranju velikih humanitarnih akcija. Tijekom poplava u Slavoniji, požara u Dalmaciji i potresa u Zagrebu, Torcida, Bad Blue Boysi i Armada zajedno su se našli na prvoj liniji pomoći unesrećenima. Spremno su čistili gradove i pružali pomoć bolnicama. Kada je Petrinji bila hitno potrebna pomoć, najveće navijačke skupine u Hrvatskoj su se bez oklijevanja uputile prema gradu koji je pretrpio ogromne štete. Osim toga, u svrhu pružanja pomoći i financijske podrške nezbrinutoj djeci, mladima, siromašnima, socijalno ugroženima, stradalima Domovinskog rata, kao i ostaloj djeci i mladeži s posebnim potrebama, osnovan je humanitarni klub navijača Hajduka pod imenom "Bilo Srce". Također, udruga "Dinamo to smo mi" pokrenula je značajnu humanitarnu inicijativu čiji je cilj pružiti podršku Klubu roditelja nedonoščadi "Palčići" i omogućiti nabavku neophodne medicinske opreme za novi odjel neonatologije, koji je ponovno otvoren nakon razornog potresa u Zagrebu.

Iako su navijačke skupine po medijima vidljive često u negativnom kontekstu Bad Blue Boysi, Torcida i ostale navijačke skupine pokazuju veliku humanost i suosjećanje kada je to najpotrebnije. Hrvatske navijačke skupine dosljedno organiziraju različite humanitarne akcije iz tjedna u tjedan, bez velike medijske pozornosti, kako bi pružili pomoć onima kojima je najpotrebnija. Smatra se da unatoč svim izazovima, pripadaju jednom od najosviještenijih slojeva društva.

8. Prevencija nasilja na utakmicama kod mladih

Lalić (2010) naglašava da se nogomet u našem društvu, slično kao i u nekim drugim zemljama, može promatrati kao svojevrsno socijalno ogledalo koje odražava stanje društva, a posebno dinamiku i raspored moći u njemu. Različite društvene pošasti kao što su korupcija, organizirani kriminal, nasilje, politički ekstremizam i slične pojave imaju značajan utjecaj na dešavanja u svijetu nogometa. Navedeni utjecaj postaje osobito očit u kontekstu nedavnih gospodarskih recesija, kriza u konsolidaciji demokratskih procesa, izazova u načinima vođenja zemlje, posljedica rata te drugih društvenih procesa i

događanja. Devijantni oblici ponašanja unutar nogometa stvaraju povratni učinak na društvo, produbljujući njegove postojeće traume i izazivajući daljnje probleme. U konačnici, Lalićeva teza ukazuje na složenu međuovisnost između društva i nogometa te kako promjene u jednom području često imaju odraza i na drugom, oblikujući društvene dinamike i identitete (Lalić, 2010). Prethodno su u radu spomenuti zabilježeni tragični ishodi nasilja na utakmicama koji su doveli do velikog broja ozljeđenih i umrlih ljudi na tribinama. To je bio okidač da britanska premijerka Margaret Thatcher, zauzme oštar stav prema nogometnom huliganizmu (Redhead, 2004). Predlagala je nacionalne osobne iskaznice za nogometne navijače, zalagala se za pojačanu policiju, uvela naredbe o zabrani nogometa, javno osudila huliganizam i podržala klubove u jačanju sigurnosti stadiona. Thatcherova politika imala je za cilj smanjiti nasilje i poboljšati sigurnost nogometnih utakmica.

Međutim, od tragedija koje su se dogodile na stadionu do donošenja zakonskog okvira regulacije neprikladnog ponašanja na nogometnim utakmicama, nasilje među navijačkim skupinama i dalje je aktivno. Uvedene mjere od prošlog stoljeća, poboljšanje uvjeta na tribinama te uvođenje kaznene odgovornosti za nasilje na nogometnim utakmicama nije dovelo do uočljive promjene. Naime, postaje očigledno da preventivne mjere i šire društvene inicijative, koje se primjenjuju na sve dobne skupine, ne donose očekivane rezultate. Stoga se nameće potreba za temeljnom reevaluacijom kaznenih politika, posebno u slučajevima teškog nasilja prema ljudima i imovini. Navedena reevaluacija trebala bi rezultirati promjenom tretmana ovih slučajeva iz prekršajnih u kaznene propise (Mrvelj, 2017).

Jedan od ključnih aspekata ovih promjena trebala bi biti uvođenje visokih fiksnih kazni za počinitelje, uz istovremeno rješavanje pitanja naknade štete oštećenim stranama. Ovo bi se primjenjivalo bez obzira na to radi li se o pravnim osobama, poput prijevoznčkih tvrtki i javnih poduzeća ili fizičkim osobama koje su pretrpjele lakše ili teže tjelesne ozljede, imovinske gubitke ili druge slične štete. Uz to, nužno je prekinuti praksu selektivne primjene zakona, kako bi se spriječila zaštita organizatora sportskih natjecanja od odgovornosti za propuste u organizaciji sportskih događaja, posebno onih osoba koje su odgovorne za organizaciju sportskih priredbi.

Umjesto dominantnih pristupa poput "zapovijedaj i nadziri" koje provodi država, suzbijanje nasilja bi trebalo temeljiti na uravnoteženom i racionalnom upravljanju koje uključuje širok spektar aktera, uključujući državnu vlast, nevladine organizacije i same navijače i njihove skupine. U ovim aktivnostima trebala bi se primjenjivati prevencija i edukacija kao ključni alati, uz represivne mjere, a ne isključivo ili pretežito represija, kako je to često slučaj nakon donošenja Zakona o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima u Hrvatskoj (Lalić, 2010). U budućnosti bi se kao preventivna mjera protiv nasilja trebao provesti temeljit pristup socijalizaciji, senzibilizaciji i odgoju djece putem obrazovnog sustava. Trenutno, zbog incidenata nasilja u školskim prostorima, djeca često primaju pedagoške opomene koje, nažalost, često ne nose znatnije posljedice. Ovakav pristup ne pruža dovoljan poticaj djeci da se suzdrže od nasilnog ponašanja (Mrvelj, 2017). Nadalje, kroz obrazovni sustav bi se trebala znatno pojačati anti-nasilnička kampanja koja će podizati svijest o štetnosti nasilja i promicati pozitivne oblike ponašanja. Također, odgojne metode bi se trebale usmjeriti prema razvoju empatije i konfliktnog rješavanja, kako bi djeca naučila kako se nositi sa sukobima na miran i konstruktivan način.

Naravno, u budućnosti bi trebalo naglasiti pozitivnu socijalizacijsku ulogu nogometa, o čemu su do sada uglavnom govorili samo oni s idealističkim vizijama i strašću prema ovom sportu. Važno je prenositi mladim igračima i navijačima vrijednosti kao što su marljivost, fer igra te prihvaćanje različitosti umjesto egoizma, hedonizma i nepotizma (Lalić, 2010:32). Važno je također uvesti strože sankcije za nasilne postupke kako bi se poslala jasna poruka da će nasilje biti ozbiljno sankcionirano. Iako se nasilje možda neće potpuno iskorijeniti, ovakav pristup bi svakako doprinio smanjenju nasilnog ponašanja u adolescenciji i kasnijem životu.

9. Zaključak

Danas je nogomet poslovni fokus, izvor zabave i duboko ukorijenjen u kulturi društva. Ponajprije ima ulogu identifikatora, ne samo kao sporta ili igre, već kao ključnog elementa identiteta. Veliku ulogu u sportu kao što je nogomet, imaju navijačke skupine koje kroz navijanje, dolaznje na utakmice, pjevanje i pisanje transparenta pružaju

podršku svom nogometnom klubu kroz utakmicu. Pripadnost određenoj navijačkoj skupini ovisi o vlastitom izboru nogometnog kluba za kojeg će pojedinac navijati.

Međutim, zaključeno je da kod izbora nogometne skupine nema isključivo vlastitog izbora, već je vidljiv i utjecaj društva, kulture te generacijskog prenošenja ideologije. Okolina u kojoj pojedinac živi formirati će njegov navijački identitet i pripadnost određenoj navijačkoj skupini. Također je pokazano da navijački identitet ne treba shvaćati jednostavno, već za bolje razumijevanje shvatiti kompleksnost i dubinu stvaranja identiteta kao takvog.

Nasilje na nogometnim utakmicama može se pratiti do ranih dana sporta u kasnom 19. i ranom 20. stoljeću. Važno je istaknuti kako ponašanje pojedinaca koji potiču nasilje negativno utječe na mnoge mlade i građane. Stoga bi trebalo raditi na stvaranju pozitivnog okruženja u kojem nogomet promiče vrijednosti kojima se treba težiti i koje doprinose društvenom napretku. Suzbijanje nogometnog huliganizma je ključno za obnovu hrvatskog nogometa. Nasilje koje provode ekstremni nogometni navijači trebalo bi se tretirati kao ozbiljan društveni problem, i to ne samo od strane političkih i medijskih aktera, već i svih relevantnih sudionika. Međutim, važno je razumjeti da nasilno ponašanje pojedinaca ili skupina ne bi trebalo biti jednako cijeloj kulturi navijanja. Nasilje kao takvo ne bi trebalo biti korišteno kao dimna zavjesa koja prikriva ozbiljnije probleme u hrvatskom nogometu.

U konačnici vidljivi su i pozitivni aspekti navijačkih skupina koji se pokazuju kroz karakteristike humanosti i solidarnosti kada je to potrebno. Uočljiva je želja za promjenom koliko nogometne korupcije toliko i u društvu. Kroz humanitarne akcije i pomaganje potrebitima, gašenjem požara te pružanjem podrške stradalima u poplavama i potresu, pokazuje se svjesnost i empatija članova navijačkih skupina. Stoga i je kontradiktorno nasilno ponašanje na tribinama i van terena. Međutim, teorije socijalnog identiteta i kolektivnog ponašanja detaljno opisuju što se to događa među navijačkim skupinama da rade stvari koje su inače neuobičajene za njihov svakodnevni karakter.

Zaključno treba raditi na prevenciji nasilja kroz temeljit pristup socijalizaciji, senzibilizaciji i odgoju djece putem obrazovnog sustava.

Popis slika:

Slika 2.1. Vizualni koncept integriranog navijačkog identiteta, 5.str. Izvor: Chun i Sagas, 2022.

Literatura:

1. Ashforth, B. E., Harrison, S. H., & Corley, K. G. (2008). Identification in organizations: An examination of four fundamental questions. *Journal of Management*, 34(3), 325-374.
2. Barišić, F. (2017). *Nogometni navijači kao društveni akteri*. Diplomski rad. Zagreb: Kineziološki fakultet.
3. Bednjički, L. (2023). *Medijski prikaz navijačkih skupina nakon utakmice Dinamo-Hajduk u svibnju 2022*. Doktorska disertacija. Zagreb: Fakultet političih znanosti.
4. Bodin, D. (2013). *Huliganstvo*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
5. Bodin, D., Robene, L., & Heas, S. (2007). *Sport i nasilje u Europi. Sports and Violence in Europe*. Zagreb: Knjiga trgovina d.o.o.
6. Chun, Y. i Sagas, M. (2022). Integrated Fan Identity: Theoretical Framework and Conceptualization. *Sports Innovation Journal*, 1, 45-60.
7. Cohen, A. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press.
8. Davis, J. L., Love, T. P., & Fares, P. (2019). Collective social identity: Synthesizing identity theory and social identity theory using digital data. *Social Psychology Quarterly*, 82(3), 254-273.
9. Elliott, D., & Smith, D. (1993). Football Stadia Disasters in the United Kingdom: Learning from Tragedy? *Industrial & Environmental Crisis Quarterly*, 7(3), 205-229.
10. Gajić, L. (2021). *Sociologija sporta i navijačka kultura u kontekstu Republike Hrvatske*. Završni rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija

11. Hrvatska enciklopedija (2021). *Identitet*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Posjećeno 06. 09. 2023. na mrežnoj stranici:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>
12. Lalić, D. (2010). Je li hrvatski nogomet mrtav i može li se oživjeti?. *Političke analize*, 1(4), 29-33.
13. Lock, D., & Heere, B. (2017). Identity crisis: A theoretical analysis of 'team identification' research. *European Sport Management Quarterly*, 17(4), 413-435.
14. Marković, L. (2022). *Analiza odnosa hrvatskih masovnih medija i nogometnih navijačkih skupina*. Doktorska disertacija. Koprivnica: Novinarstvo.
15. Mrčela, M. (2016). Recenzija na: Dražen Lalić: Torcida – pogled iznutra. Dostupno na: <http://www.nogometplus.net/index.php/istaknuto/nogopis/drazen-lalic-torcida-pogled-iznutra/>
16. Mrvelj, M. (2017). *Nasilje na nogometnim utakmicama-orjunaši ili borci za pravdu*. Doktorska disertacija. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
17. Mostahfezian, M., & Sarrami, L. (2012). Sociological Survive of Effective Factors on Hooliganism in Football Fans. *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 3, 2039-2042.
18. Mustapić, M. i Perasović, B. (2013). Nogometni navijači u kontekstu sociologije u hrvatskoj: istraživačke perspektive 20 godina poslije. *Kinesiology*, 45 (2), 262-275.
19. NAŠ HAJDUK (2017). Česta pitanja. /on line/ S mreže preuzeto 20. kolovoza 2023. s: <http://www.nashajduk.hr/nas-hajduk/faq/>
20. Obradović, Đ. (2007). Nasilnici stvaraju medijski događaj. *MediAnali: međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima*, 1(1), 45-72.
21. Perasović, B. (2002). Sociologija subkultura i hrvatski kontekst. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(2-3 (58-59)), 485-498.
22. Perasović, B. (2015). Subkultura, pokret ili (neo)pleme? O teorijskim implikacijama novog istraživanja nogometnih navijača. U V. Ilišin, A. Gvozdanić, D. Potočnik (ur.), *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj* (169-205). Zagreb:

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

23. Primorac, D., Duvnjak, Ž. i Roso, S. (2010). Neki aspekti prekršaja prema zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 47 (2), 339.
24. Redhead, S. (2004). Hit and Tell: A Review Essay on the Soccer Hooligan Memoir. *Soccer & Society*, 5(3), 392-403.
25. Rookwood, J., & Pearson, G. (2012). The hoolifan: Positive fan attitudes to football 'hooliganism'. *International review for the sociology of sport*, 47(2), 149-164.
26. Scraton, P. (2013). The Legacy of Hillsborough: Liberating Truth, Challenging Power. *Race & Class*, 55(2), 1-27.
27. Smelser, N. J. (2013). *Theory of collective behaviour*. Routledge.
28. Statistic Brain. (n.d.). Most Popular Sports Worldwide. Retrieved from <http://www.statisticbrain.com/most-popular-sports-worldwide/>
29. Stead, D., & Rookwood, J. (2007). Responding to football disorder, policing the British football fan. *Journal of Qualitative research in sports studies*, 1(1), 33-41.
30. Swann Jr, W. B., & Buhrmester, M. D. (2015). Identity fusion. *Current Directions in Psychological Science*, 24(1), 52-57.
31. Škrlec, P. (2017). *Medijska politizacija nogometa i navijačka kultura: studija slučaja hrvatske reprezentacije 2016. u Francuskoj*. Doktorska disertacija. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
32. Tsai, D. Y. (2021). "A Tale of Two Croatias": How Club Football (Soccer) Teams Produce Radical Regional Divides in Croatia's National Identity. *Nationalities Papers*, 49(1), 126-141.
33. Vrcan, S. (2003). *Nogomet – Politika – Nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
34. Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima. *Narodne novine*, br. 117/03, 71/06, 43/09, 34/11, 114/22
35. Young, K. (1986). "The Killing Field": Themes in Mass Media Responses to the Heysel Stadium Riot. *International Review for the Sociology of Sport*, 21(2-3), 253-266.